

T.C

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANABİLİM DALI

Ekolojik Sanat

Yüksek Lisans

Ayşe AYGÜN

Ocak 2022

EKOELEŞTİRİNİN GELİŞTİRDİĞİ DERİN EKOLOJİ VE TOPRAK ETİĞİ YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE İNCELEME

GİRİŞ

1869 yılında Alman biyolog Ernst Haeckel tarafından ortaya atılan ekoloji, doğada yaşayan canlıların birbirleriyle ve yaşadıkları çevre ile ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. 19. yüzyılın başlarında bitkilerin dağılım coğrafyasında çalışmalar yapan Alman bilim insanı Von Humbolt tarafından kullanılan ekosistem ise küresel bir düzeni ifade etmektedir. Birbirlerine etki yapan organizmalarla bitki, hayvan kaya ve toprak gibi fiziksel çevre faktörlerinin bir arada bulunduğu herhangi bir doğa parçası bir ekosistemi oluşturur. (Kışlalıoğlu ve Berkes 2003, s.32-42) Ekosistemlerin en küçük parçasına verilen zararın tüm sistemi çöküşe götürebileceğini anlatan ekoeleştiri, tüm insan bilimlerinde ikiliğe dayanan düşünce kalıplarının ve söylemlerin temelden değişmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Disiplinlerarası çalışmanın sağladığı çok boyulu yaklaşımlar sahip ekoeleştiri en önemli temel ilkelerinden biri insan ve insan olmayan tüm toplulukların insan merkezli olmayan bir bakış açısıyla incelenmesidir. Ekoeleştiri insanların tüm canlıların aleyhine geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını değiştirmeye çalışmaktadır. Doğada var olan canlıların yaşam haklarına saygıyla yaklaşılması gerektiğini savunan ekoeleştiri bu yaklaşımı ile doğaya içsel bir değer atfetmektedir. (Oppermann, 2012, s.15). 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan gelişimine bakıldığında ekoeleştiri birçok düşünce yapısının oluşması ile farklı evreden geçmiş olduğu görülmektedir. Bunlardan en etkili olan Norveçli çevre filozofu Arne Naess'in geliştirdiği bütünsel evren görüşüne dayanan 'Derin Ekoloji' akımı ve Aldo Leopold'un 'Toprak Etiği' fikridir.

Derin Ekoloji Üzerine Etik Kodlamalar

İnsanın doğaya üstünlüğünü radikal bir tavırla reddeden derin ekoloji, bireylerin ve toplumların doğaya saygı duymalarının gerekliliğini vurgulayarak insanı evrenin merkezine yerleştiren insan merkezli yaklaşımlardan vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Arne Naess tarafından ortaya atılan bu felsefi düşünce ekolojiye yeni bir bakış açısı getirmektedir. 1972'de Naess Budapeşte'de "Üçüncü Dünyanın Geleceği" konferansında 'yüzeysel' ve 'derin' ekoloji hareketleri dediği iki kavram arasında ayrımı netleştiren bir konuşma yapmıştır. Yüzeysel olan hareketin ilgisi, kirlilik ve kaynakların tüketilmesi ile bunun insan hayatı üzerindeki olası etkileri üzerindedir. Derin hareketin ilgisi ise karmakarışık çeşitlilik ve bir arada yaşamak gibi ekolojik ilkelere yönelik, kendi iyiliği için olan bir ilgiyi dile getirmiştir. Naess, ayrıca derin ekolojiyi yalnızca "doğal dengenin korunabilmesi için bir araya gelmiş kişilerin doğrudan eylemine yön verecek ilkeler" olarak betimler (Dobson, 2017, s.67, Şakacı, (2011) s.181-184).

Sığ ekoloji yaklaşımı, insan merkezli bir düşünce iken derin ekoloji yaklaşımı çevre merkezli bir anlayıştır. Bu bağlamda, kapitalizm, sosyalizm gibi insan odaklı yaklaşımların yerine, doğa ile bütünleşmeye dayalı doğa odaklı bir değerlendirme söz konusudur. Derin ekolojinin, sığ ekolojinin önermelerine karşılıkları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo1: Sığ ekoloji ile derin ekoloji arasındaki farklar

YÜZEYSEL EKOLOJİ	DERİN EKOLOJİ
------------------	---------------

Doğadaki çeşitlilik bizim için değerli bir kaynaktır.	Doğadaki çeşitlilik kendisi için değer taşır.
İnsan için olmayan değerden söz edilmez.	Değeri insan değeri olarak anlamak, ırkçı bir önyargıdır.
Bitki türleri insanların yararına tarım ve tıpta kullanıldığı için değerlidir.	Bitki türleri korunmalıdır, çünkü onların değeri özlerindedir.
Kirlenme eğer ekonomik büyümeyi etkiliyorsa durdurulmalıdır.	Kirlenmenin durdurulması, ekonomik gelişmeden önce gelir.
Gelişen toplumlardaki nüfus artışı, ekolojik dengeyi tehlikeye sokmaktadır.	Dünya nüfusunun artışı ekosistemi tehdit etmektedir ama gelişmiş ülkelerin davranışları daha tehlikelidir.
Kaynak, insan için yararlı her şey demektir.	Kaynak, tüm yaşam için kaynaktır.
İnsanlar yaşam standartlarında geniş çaplı bir gerilemeye razı olmazlar.	İnsanlar, aşırı gelişmiş ulusların yaşam standartlarının düşmesine değil, genel yaşam niteliğinin düşmesine razı olmazlar.
Doğa zalimdir ve böyle olması da gereklidir.	İnsan zalimdir ama böyle olması gerekmez.

Bu bağlamda, derin ekoloji yaklaşımı; kapitalizm düzeni içerisinde geliştirilmiş sürdürülebilir kalkınma anlayışına göre, olayları realist ve doğal olarak ele almaktadır. Derin ekolojistler, doğanın kendisi için ve kendinde bir değer taşıdığını ifade ederler, kalkınmayı ve ilerleme ise ikinci planda değerlendirirler. Bu nedenle insan merkeziliğe kesinlikle reddederler (Cihanalp,(2019) s.39).

Derin ekolojistler doğal dünyayı ahlaki açıdan değerlendirebilir bir varlık olarak ele alan daha derin gerçeklere ulaşmayı istemektedir. Bu istekler doğrultusunda derin ekolojistlerin başka bir ünlü isimi George Session ile Arne Naess, derin ekolojinin ilkeleri sekiz noktada toplanmaktadır. Bu ilkeler şu biçimde sıralanabilir:

“1. Yeryüzünde insanların ve insan dışında kalan canlıların yaşamlarının gönenci ve gelişmesi kendi başına bir değer taşır. Bu değer, insan dışındaki dünyanın, insanlar için taşımakta olduğu dar nitelikli değerden bağımsızdır.

2. Yaşam biçimlerinin zenginliği ve türleri kendi başlarına bir değer olup, yeryüzünde yaşamın zenginliğine ve çeşitliliğine katkıda bulunur.

3.Yaşamsal gereksinimlerini karşılamak dışında, insanların bu zenginlikleri ve çeşitliliği azaltmaya hakları yoktur.

4. İnsanların günümüzde insan dışındaki doğaya müdahalesi aşırı ölçüdedir ve durum giderek kötüleşmektedir.

5. İnsan yaşamının ve kültürlerin gelişmesi çok daha az bir nüfus gerektiriyor. İnsan dışında kalan canlı yaşamın gelişmesi de böyle bir azalmayı gerekli kılmaktadır.

6. Yaşam koşullarının iyileştirilmesi için önemli değişiklikler yapılabilmesi, politikaların esaslı bir biçimde değiştirilmesini gerektirmektedir. Bu politikalar temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkilemektedir.

7. İdeolojideki değişme esas olarak giderek yükselen bir yaşam kalitesinin (içsel değeri olan konularda saklı olan) değerlendirilmesine yönelmelidir. Yoksa yüksek bir yaşam standardına ulaşmaya değil. Kocaman (big) ile, büyük (great) arasındaki farkın derinden bilincine varılacaktır.

8. Derin Ekoloji'nin bu etik ilkelerini paylaşan herkesin, gerekli değişikliklerin yaşama geçirilmesi konusunda doğrudan ya da dolaylı bir sorumlulukları vardır (Çüçen 2011, s.265/266).

Bu ilkelerden çıkarılabilecek ilk sonuç, derin ekolojinin insan merkezli düşünce sistematiğine yönelik bir eleştiri ortaya koyduğudur. (Yardımcı,2006 s.180 araştırmasında derin ekoloji kavramına değinmiştir). İnsan merkezli düşünce sistematiği sadece eleştirilmez, aynı zamanda ekolojik krizin önemli bir kaynağı olarak da görülür. Bu sorunların çözümü ise ideolojik, ekonomik, kültürel ve teknolojik yapıların tamamında yapılacak bir değişiklik ile mümkün görünmektedir. Başka türlü söylendiğinde, Derin ekolojistlerin ekolojik krizin kaynağı olarak insan merkezci felsefeyi, özellikle insan ve doğayı ayıran yaklaşımları ortaya koyması, onları bu düşünce sistematiğine alternatif bir Eko-felsefe, Arne Naess'in deyiimiyle Ekosofi geliştirmeye itmiştir. Öyleyse, Derin ekolojinin, mistisizm, sistem teorisi ve Malthus'un nüfus hakkındaki görüşlerinden beslenen varsayım seti iki temel prensip üzerinde temellendirilmiş olduğu ileri sürülebilir. Bu prensiplerden ilkinin, dünyadaki bütün yaşam sistemlerinin karşılıklı ilişki içinde olduğuna ilişkin bilimsel iç görü oluşturur. Bu bağlamda, derin ekolojistler, insan merkezci görüşe karşı biyo merkezci görüşü benimserler. Bu onların özellikle sistem teorisinden ilham aldığına işaret eder görünmektedir. Zimmerman'a göre, derin ekolojinin ikinci temel prensibi ise, derin ekolojistlerin daha çok mistik yönelimleri ile şekillenen Kendini gerçekleştirme ilkesidir (Yardımcı,2006).

Canlımerkezçilik ve Çevre Merkezçiliği Bağlamında (Yeryüzü)Toprak Etiği

1940' lı yıllardan itibaren İnsanı doğanın sadece bir üyesi olarak gören Leopold'un çevre etiği yaklaşımlarını bütünleyen ve 21. Yüzyıl için de geçerli olan bir bakış açısı ortaya koyarak bireylere doğa sevgisi kazandırmaya çalışmıştır. Leopold'un etik yaklaşımı Eski Yunandaki doğa felsefecilerinin görüşlerine yakın bir görüş olduğu gözlemlenmektedir. Eski Yunanda kimi düşünürler varlığın kaynağını toprak, hava, su, ateş gibi cansız varlıklara bağlamış olduğu görülürken, Leopold'un yeryüzü etiği bu düşüncelerin daha düzenli ve güçlü bir şekilde ortaya konması şeklinde yorumlanabilmektedir. Özellikle çevremerkezci ve canlımerkezci yaklaşımlarıyla kapitalizmin öğretilerine meydan okumuş ve doğa etiğini savunmuştur. (Kıvılcım,2015, s.1-2 Kılıç, 2008: 194-195).

Canlımerkezçilik

Tüm hayvanlar ve bitkiler, akıl/bilinç sahibi olsun ya da olmasın, yaşamlarını sürdürürken kendi çıkarlarını gözetmektedirler. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir organizmanın yaşam

amacıyla doğru orantılı olan davranışlarında aşırılık olmadığını gözlemlenebilmektedir. Canlımerkezci, ya da yaşam odaklı etik, hayvanları ve bitkileri içerecek bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Paul Taylor'ın, insan dışındaki canlıları da kapsayacak biçimde ahlaki ilgi alanının genişletilmesine önemli açıdan katkısı bulunmuştur. Nehirler, dağlar ya da tüm ekosistemler, insan yaşamının devamlılığına uygun bir çevre sunmalarının dışında bir değere de sahip olduklarını savunan canlımerkezci, insanın ekosistemleri ve bu sistemlerdeki varlıkları korumak ve kollamak gibi sorumlulukları üslenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Canlımerkezci etik ilgi alanının insanlar dışına taşınması açısından önemli bir bakış açısı geliştirmiştir. Böylece ilk kez, insan dışındaki varlıkların da değerli olduğu düşüncesi savunulmaya başlanmıştır. Ayrıca bu yaklaşım, insanın diğer canlılar ile farklılıklarını sorgulayarak bilimsel gelişmelerin ilerlemesine kaynaklık etmiştir. Canlımerkezci etik, yaşam odaklı etik, hayvanları ve bitkileri ekosistemleri ile bir bütün olarak dünyayı kapsayacak biçimde etik ilgi alanımızı genişletmek çabası olması açısından önemli bir gelişme olarak görülmelidir. (Kıvılcım,2015, s.7)

Çevremerkezci etik

Çevremerkezci etik yaklaşım, doğaya insanların da bir parçası olarak görüldüğü etik bir değer atfetmektedir. Bu yaklaşım, Taylor'un doğadaki tüm varlıklara değer yükleyen, "Doğaya Saygı" yaklaşımıyla açıklık kazanmıştır. Bu etik yaklaşım, canlıların yanı sıra cansız varlıkları da içine alarak canlımerkezci yaklaşımı genişletmiştir. Çağdaş çevremerkezci etik yaklaşımın kaynağı olarak, Aldo Leopold'un "yeryüzü (toprak) etiği" yaklaşımının farklı birçok yaklaşıma kaynaklık etmiştir. İnsan dışındaki varlıkların da yaşama hakkı olduğunun kabulü, insanların da hayatta kalmak için ekosfere ihtiyaç duymaları ve onu sömürmemeleri gerektiği bilinci, Leopold'un 1949 tarihli "yeryüzü etiği" görüşüne dayanan çevremerkezci etik yaklaşımın doğuşu açısından tartışılmaz bir öneme sahiptir. Canlımerkezci etik yaklaşımdan çevremerkezci etik yaklaşıma geçiş, 20. yüzyılın sonlarındaki önemli çevre sözleşmelerinde de yansımalarını bulmuştur. Örneğin, 1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 1982 tarihli Dünya Doğa Şartı, 1979 tarihli Bern Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunması Sözleşmesi . Leopold'un yeryüzü etiği yaklaşımını çevremerkezci olmakla birlikte canlımerkezci etik yaklaşımı içerecek biçimde de olduğu da düşünülmektedir. (Kıvılcım,2015, s.8)

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, ekoeleştirmenin geliştirmiş olduğu derin ekoloji ve toprak etiği yaklaşımlarının küreselleşen çevre sorunlarının ortadan kaldırılması açısından önemini ortaya koymaya çalışmaktır. Derin ekoloji hareketinin nasıl bir etik yaklaşımı benimsediğini analiz ederken Leopold'un toprak etiği insanmerkezci, canlımerkezci ve çevremerkezci çevre etikleri

açısından, kavram bulan ve geliştiren Arne Naess'in görüşleri çerçevesinde incelenmiştir. George Session ile Arne Naess, derin ekolojinin ilkelerini oluşturan kodlamalara değinilerek yüzeysel (sığ) ekoloji kavramları arasındaki farklılıklar analiz edilmiştir. Bu bağlamda araştırma kullanılan veriler doğrultusunda çıkarılan sonuca değinilecek olunursa ekoloji, bütün dünyanın, insanın bedeninin bir parçası olduğunu ve insanın kendisine saygı gösterdiği gibi, ona da saygı göstermesi gerektiğini öğretmektedir. Bu nedenle, insanın kendisine, diğer insanlara ve doğaya bir amaç olarak bakması insanın sorumluluk bilincini geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. İnsan ve doğa birbirinden ayrılmaz bir parça olarak düşünülürken insanların yaşaması için verilen hakların doğayı yaşatmak içinde aynı doğrultuda korunması gerekmektedir. Doğa sadece yaşam alanı olarak düşünüldüğü için iyileştirilme, yenilenme ve koruma çabaları düşüncesinden çıkmalı, doğayı pragmatizm ötesinde de bir düşünceyle korumaya çalışılmalıdır. İçinde bulunan her canlı ile ortak imkanlar doğrultusunda iyileştirilmesi gereken doğa geleceğe saygı ilkesiyle korunmalıdır. Böylece doğaya saygı, insanın kendisine saygısının göstergesi olarak kabul edilebilir. Gelecek için doğanın faydacı yaklaşımdan öteye sürdürebilirliğini sağlamak ancak bu yol ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Cihanalp,C.(2019).Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi/ 5(1),35-45

Dindar,G. (2012). Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoeleştirici: Bir Garip Şair Orhan Veli. İçinde Opperman,S. (Ed.) Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat (ss.59-92) Phoenix Yayınları

Dobson,A (2017). Ekolojizm (Çev.Cengiz Yücel) Yeni İnsan Yayınevi

Kıvılcım,A.E. (2015). Leopoldcü Düşünce ve Yeryüzü(Toprak) Etiği. Memleket Siyaset Yönetim. 10/23:1-21

Kışlalıoğlu ve Berkes (2003) .Ekoloji ve Çevre Bilimleri. Remzi Kitapevi

Şakacı,B.K.(2011).İnsanmerkezcilik ve Çevre Merkezcilik Ekseninde Derin Ekoloji Yaklaşımlarının Çözümlemesi Ve Eleştirisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yardımcı,S(2006). İnsan -Doğa ilişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

A.Çüçen,(2011). Derin Ekoloji. International Symposium on Kazdağları, 5/07 s.260-270

Kılıç. (2008) .Çevre Etiği, Ankara, Orion Kitabevi